

Anna Dąbrowska
Małgorzata Pasieka

PRZEWODNIK
PO TRUDNYCH
MIEJSCACH
POLSZCZYZNY

prof. dr hab. Anna Dąbrowska pracuje w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania naukowe dotyczą dziejów nauczania języka polskiego jako obcego, polszczyzny cudzoziemców oraz współczesnego języka polskiego. Jest autorką kilku książek, m.in. *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*, *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*, *Język polski*, i współautorką opracowań dotyczących glottodydaktyki polonistycznej (np. *Co warto wiedzieć. Poradnik dla nauczycieli języka polskiego jako obcego na Wschodzie*, *Z Wrocławiem w tle: zadania testowe z języka polskiego dla cudzoziemców*) oraz stu kilkudziesięciu artykułów naukowych.

PRZEWODNIK
PO TRUDNYCH
MIEJSCACH
POLSZCZYZNY

Seria wydawnicza „Glotto-Logo” pod redakcją dr hab. Anny Żurek, prof. UWr, dyrektora Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców Uniwersytetu Wrocławskiego, stanowi odpowiedź na wyzwania stojące przed osobami uczącymi języków obcych we współczesnym wielojęzycznym i wielokulturowym świecie. Jej celem jest dostarczenie pogłębionej wiedzy na tematy dotyczące m.in. dwu- i wielojęzyczności, nauczania języków obcych (przede wszystkim języka polskiego jako obcego, drugiego i odziedziczonego) oraz profilaktyki logopedycznej obejmującej rozwój językowy osób bilingwalnych lub polilingwalnych. „Glotto-Logo” zostało podzielone na podserię o charakterze naukowym i dydaktycznym.

Foto. Katsiaryna Michailava

dr hab. Anna Żurek, prof. UWr, pracuje na Uniwersytecie Wrocławskim jako badaczka i dydaktyczka, kieruje Szkołą Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców UWr, jest pomysłodawczynią serii wydawniczej „Glotto-Logo”, poświęconej zagadnieniom związanym z nauczaniem języka polskiego jako obcego, drugiego, odziedziczonego, a także z wielojęzycznością i logopedią. Jej zainteresowania naukowe obejmują zagadnienia z zakresu: teorii akwizycji języka, bilingwizmu, etykiety językowej, dydaktyki i metodyki języka polskiego jako obcego, komunikacji międzykulturowej oraz edukacji dzieci z doświadczeniem migracyjnym (w tym uchodźczym).

glotto
logo

Anna Dąbrowska
Małgorzata Pasieka

PRZEWODNIK
PO TRUDNYCH
MIEJSCACH
POLSZCZYZNY

Kraków

Wydanie publikacji dofinansowano ze środków funduszu na rzecz badań naukowych i komercjalizacji ich wyników Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców w ramach serii wydawniczej „Glotto-Logo”

© Copyright by Anna Dąbrowska, Małgorzata Pasieka and Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2024

ISBN 978-83-242-4053-1
e-ISBN 978-83-242-6787-3
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzja
prof. dr Danuta Rytel-Schwarz, Universität Leipzig

Redaktor naukowy serii
dr hab. Anna Żurek, prof. UWr

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Sabak

Skład i łamanie
Pracownia Słowa

Projekt okładki i stron tytułowych
Sepielak

www.universitas.com.pl

Wstęp

Niniejszy *Przewodnik* napisany został z myślą o lektorach języka polskiego jako obcego, o studentach i słuchaczach specjalności glottodydaktycznych, autorach testów i pomocy dydaktycznych do nauczania języka polskiego jako obcego (dalej: JPJO) i testów oraz, a może przede wszystkim, z myślą o cudzoziemcach znających język polski na poziomie co najmniej średnio zaawansowanym. Potencjalnymi odbiorcami są też Polacy mieszkający poza granicami kraju, głównie młodzież i dzieci uczęszczające do polskich szkół, a także osoby z doświadczeniem migracyjnym, które wróciły do kraju i chcą doskonalić swoje umiejętności językowe.

O błędach cudzoziemskich pisano już wcześniej – szczególnie intensywnie w trzech ostatnich dekadach XX wieku. Autorami artykułów na ten temat byli m.in.: Janina Smólska (1974), Janusz Kucharczyk i Wojciech Piechota (1978), Marek Kornaszewski (1978), Witold Cienkowski (1980), Leon Sikorski (1980, 1981), Elżbieta Sajenczuk (1987), Jana Raclavská (1992), Marian Górecki, Małgorzata Stawska (1993), Grażyna Przechodzka (1993), Urszula Żydek-Bednarczuk (1993), Anna Seretny (1994) czy Barbara Krucka (1997). Zwykle teksty te opierały się na niewielkim materiale przykładowym, zwracały jednak uwagę na istotne problemy, które pojawiały się w nauczaniu JPJO.

W okresie późniejszym powstawały prace magisterskie i doktorskie w całości poświęcone tej tematyce. Część doktoratów została opublikowana, np. praca Radosława Kaleyty o błędach Białorusinów (2018), Dominiki Izdebskiej-Długosz o błędach Ukraińców (2021), Marty Skury o błędach Niemców (2022). Należy też wymienić opracowania Jerzego Kowalewskiego (2015) i Ałły Krawczuk (2017) omawiające błędy popełniane przez Ukraińców. Widać więc, że wraz z rozwojem glottodydaktyki polonistycznej dynamicznie rozwija się też gałąź badań poświęcona lapsologii. Potwierdzeniem tego są również dwie obszerne publikacje zbiorowe o tej tematyce: *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej* pod red. Małgorzaty Kity (2008) oraz 22 tom „Kształcenia Polonistycznego Cudzoziemców” pod tytułem *Błąd glottodydaktyczny* pod redakcją Grażyny Zarzyckiej (2015). W obu tych tomach zamieszczono wiele artykułów dotyczących badań nad błędami popełnianymi w polszczyźnie przez cudzoziemców.

My same zajmujemy się tą problematyką od dwudziestu lat. Przez ten czas opublikowałyśmy wiele artykułów poruszających zagadnienia teoretyczne, poświęconych typologii błędów oraz samemu pojęciu błędu, a także omawiających poszczególne zagadnienia, np. szyku wyrazów, morfologii czasownika, składni, stylistyki, sposobu przedstawienia haseł czasownikowych i rzeczownikowych. Spis tych publikacji znajduje się w bibliografii dołączonej do niniejszego słownika. Większość artykułów zawiera już informacje o planowanym *Przewodniku*, piszą o tym projekcie także autorzy *Dydaktyki i metodyki nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego* (2020).

Przygotowując tę publikację, zapoznaliśmy się z opracowaniami przeznaczonymi dla cudzoziemców, dotyczącymi innych języków, np. rosyjskiego (Korzeniewska-

-Rogalewicz, 1986), angielskiego (*Longman Dictionary of Common Errors*, 1996, Roger Hartopp 2014) czy niemieckiego (Heringer, 2001). Opracowania angielskie i niemieckie oparte zostały na korpusach błędów, których wielkość jest bardzo zróżnicowana: w odniesieniu do angielszczyzny zbiór liczy 5 mln słów, natomiast w przypadku języka niemieckiego jest to 8 tysięcy błędów popełnionych przez cudzoziemców. Wykorzystanie przez nas omówionego niżej korpusu DAMA jako źródła trudnych miejsc polszczyzny wpisuje się w ten właśnie trend.

Jeśli chodzi o koncepcję, nasze opracowanie przypomina w pewnej mierze niemiecko-języczny *Wörterbuch der Sprachschwierigkeiten* (1989). Nie został on co prawda oparty na korpusie błędów i jest adresowany do rodzimych użytkowników języka niemieckiego, jednak okazał się przydatny także cudzoziemcom uczącym się tego języka, na przykład studentom germanistyki.

Oddawany do rąk czytelników *Przewodnik* nie jest dydaktyczną gramatyką opisową, ponieważ nie ma w nim pełnego opisu języka. Wypunktowane zostały jedynie pewne zagadnienia morfologiczne (głównie fleksyjne), składniowe i leksykalne, o których wiadomo z doświadczenia, a przede wszystkim z analizy korpusu DAMA, że stanowią trudność dla uczących się języka polskiego. Nie jest to także poradnik typu *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* pod redakcją A. Markowskiego czy *Słownik błędów językowych* E. Rudnickiej i M. Zboralskiego, lecz w jakimś sensie selektywne połączenie różnych publikacji tego typu. W *Przewodniku* chodzi o zwrócenie uwagi na wybrane problemy, które są kłopotliwe dla cudzoziemców, natomiast w wielu wypadkach nie są takie dla rodzimych użytkowników języka polskiego – tak więc *Przewodnik* z założenia wykracza poza zwyczajowe ramy poradników językowych przeznaczonych dla rodzimych użytkowników języka.

Czasami glottodydaktycy zastanawiają się, czy warto poświęcać czas i energię na badanie błędów popełnianych przez cudzoziemców. Szczególnie dzisiaj, gdy bardziej akcentuje się i ocenia to, co student potrafi, a nie jego braki i niedociągnięcia. Wydaje się, że dobrą odpowiedź na taki dylemat stanowi następujący cytat:

Błędy popełniane w języku obcym warto analizować i interpretować, gdyż dostarczają one wielu cennych informacji uczącemu się i nauczającemu. Są sygnałem, które struktury nie zostały jeszcze wystarczająco opanowane. Dają obraz rozwoju językowego uczących się, mogą wskazać strategie uczenia się i nauczania. Stanowią podstawę do układania ćwiczeń i pomocy dydaktycznych (Skura 2022: 12).

Podstawa materiałowa

Punktem wyjścia do niniejszego opracowania stał się korpus błędów pochodzących z prac pisemnych obcokrajowców posługujących się różnymi językami pierwszymi. Z założenia były to błędy niewymuszone, a więc popełniane w wypracowaniach na różne tematy, a nie w testach wymagających użycia konkretnych form. Tym samym piszący mieli pewną swobodę w doborze środków językowych. Reprezentowali oni średni lub dobry poziom znajomości języka polskiego, co jednak nie oznacza, że nie pojawiały się w ich tekstach błędy z poziomów niższych. Zostały tu uwzględnione, ponieważ to one właśnie świadczą często o trudnościach w opanowaniu pewnych reguł językowych.

Wspomniany zbiór błędów to korpus uczniowski, czyli zbiór danych językowych zebranych od osób uczących się danego języka jako obcego lub drugiego. Pozwala on

między innymi na „identyfikację typowych błędów językowych popełnianych przez dany typ uczniów” (*Podstawy językoznawstwa korpusowego*, 2005: 230). Dotychczas nie było takich zbiorów w odniesieniu do JPJO – stworzony przez nas korpus DAMA jest pierwszym tego typu. Oznaczono tu błędy językowe, co – jak piszą badacze – jest „źmudne i czasochłonne” (*Podstawy językoznawstwa korpusowego*, 2005: 205). Z tym stwierdzeniem należy się w pełni zgodzić.

Wspomniany korpus DAMA, liczący obecnie ponad 16 700 błędów występujących w jedenastu tysiącach kontekstów, zaczął powstawać w ramach grantu KBN nr 5H01D00121, po którego zakończeniu praca nad korpusem była kontynuowana. Zebrane błędy pochodzą z prac cudzoziemców uczących się języka polskiego na Uniwersytecie Wrocławskim oraz z prac pisanych na państwowym egzaminie certyfikatorym; błędy Wietnamczyków natomiast przekazała nam pani Elżbieta Sajenczuk z UŁ, której w tym miejscu za to dziękujemy.

Błędy wraz z kontekstem minimalnym posłużyły także jako materiał ilustracyjny do poszczególnych haseł. Zdarza się jednak, że niektóre hasła nie są egzemplifikowane przykładami pochodzącymi z tego zbioru. Jest tak na przykład w hasle *rozwozić się – rozwieść się*, które umieściliśmy jako uzupełnienie do haseł *wyjsć za mąż, żenić się*. Uznałyśmy bowiem, że określenia dotyczące stanu cywilnego powinny być przedstawione w całości, ponieważ braki w znajomości tej leksyki są często widoczne w wypowiedziach ustnych, kiedy uczący się opowiadają o swojej sytuacji rodzinnej.

Należy przypomnieć, że na początku lat dwutysięcznych, kiedy zaczął powstawać korpus DAMA, proporcje między poszczególnymi grupami uczących się JPJO były inne niż obecnie. Uwaga ta dotyczy przede wszystkim osób posługujących się językami wschodniosłowiańskimi. Liczba tych osób po roku 2014, a zwłaszcza po 2022, gwałtownie wzrosła. W wyniku tego znacząca część zebranych błędów pochodzi właśnie z prac tych studentów i to te błędy zostały przez nas wcześniej omówione w osobnym rozdziale poradnika *Co warto wiedzieć* (2010: 59–79). Pozostałe zostały zaczerpnięte z tekstów pisanych przez osoby posługujące się kilkudziesięcioma językami pierwszymi.

Trudne miejsca polszczyzny

Koncepcja przewodnika kształtowała się przez długi czas, a pierwszy zarys przedstawiłyśmy w artykule *Koncepcja przewodnika po trudnych miejscach polszczyzny, czyli leksykonu przeznaczonego dla cudzoziemców* (2005). Przyjęłyśmy w nim szerokie rozumienie określenia „trudne miejsca polszczyzny” – są to zarówno pewne paradygmaty fleksyjne (np. *przyjaciół, Włochy, ciąć*), wyrazy zbliżone budową słowotwórczą lub podobne pod względem brzmienia (np. *dziecinny – dziecięcy, wypadek – przypadek, kierowca – kierownik – kierownica; słuchać – słyhać – słyszeć*), jak i reguły akomodacyjne (np. *szukam książki, pomagam siostrze*) oraz zasady łączliwości semantycznej (np. *odnieść sukces, stać na czele czegoś*). Często pojawiają się tu nieregularności, także takie, których rodzimi użytkownicy zwykle nie są świadomi (ograniczenia występowania liczebnika *dużo* po czasownikach z rekcją celownikową, narzędnikową lub miejscownikową i konieczność użycia w to miejsce odmiennego *wiele*: *Spędziłam weekend z wieloma przyjaciółmi*). W wypadku błędów leksykalnych uwzględniliśmy jedynie te, które spełniają wspomniane kryterium nieregularności lub pojawiły się w korpusie kilkakrotnie (np. *imię – nazwisko – nazwa – tytuł; wiedzieć – znać – potrafić – umieć*).

Błąd językowy

Przegląd literatury poświęconej błędom, w tym błędom językowym, zawarty jest w dwóch cytowanych już obszernych pracach (*Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej* pod red. Małgorzaty Kity 2008; *Błąd glottodydaktyczny* pod red. Grażyny Zarzyckiej 2015). Ponieważ w obu opracowaniach zbiorowych problem ten omówiono bardzo dokładnie, nie powielamy dyskusji i opinii tam przedstawionych.

Popęlanianie błędów przez uczących się języka obcego jest rzeczą oczywistą. Według ESOKJ „Błędy (*errors*) stanowią przejaw «interjęzyka», czyli uproszczonej, niedoskonałej wersji kompetencji docelowej. Jeśli uczący się popełnia błędy, jego wypowiedzi są w pełni zgodne z jego kompetencją, która rozwinęła cechy odbiegające od normy obowiązującej w języku drugim. Sporadyczne błędy (*mistakes*) w wypowiedzi zdarzają się z kolei, gdy uczący się czy też użytkownik języka (także rodzimy) nie stosuje we właściwy sposób posiadanej kompetencji” (ESOKJ: 134).

Podejście do błędów językowych popełnianych przez uczących się nie było jednakowe w historii glottodydaktyki, lecz zmieniało się w zależności od dominujących teorii i metod nauczania. W metodach konwencjonalnych, np. w metodzie bezpośredniej (konwersacyjnej, przez zanurzenie) nie potępiano usterek, traktując je jako coś oczywistego, na co nie zwraca się uwagi, licząc na niejako samoczynne wyeliminowanie błędów, których nie popełniają rodzimi użytkownicy języka.

W metodzie audiolingwalnej błąd traktowany był jako poważne przestępstwo popełniane w czasie nauki i należało go jak najszybciej wyeliminować, by błędna forma nie przeszła w nawyk. Formę niepoprawną traktowano jako interferencję negatywną, a nie próbę przezwyciężenia trudności w komunikacji (Komorowska 2002: 22).

Zupełnie inaczej podchodzi się do błędów w metodzie kognitywnej. Stwarzanie sytuacji komunikacyjnej podobnej do naturalnej powoduje, że uczący się sam, metodą prób i błędów, próbuje dojść do tego, jaki sposób wypowiedzania się jest prawidłowy. Błąd jest przejawem pokonywania kolejnych stopni na drodze poznawania języka obcego i uznawany za coś całkowicie naturalnego. Nie występuje tu obawa, że błędne struktury ulegną fosylizacji, zakłada się natomiast, że kontakt z poprawnymi wypowiedziami doprowadzi samoistnie do wyeliminowania błędów.

Dominujące obecnie podejście komunikacyjne traktuje błędy popełniane przez ucznia z pełnym zrozumieniem i dużą dozą tolerancji. Największą wagę przywiązuje się do kompetencji komunikacyjnej, przy czym komunikacja może zachodzić także wówczas, kiedy jej warstwa językowa jest niedoskonała i zawiera konstrukcje niepoprawne (Komorowska 2002: 23). Błędy takie są wskazywane przy okazji przypomnienia zasad językowych, co ma służyć porządkowaniu zdobytych wcześniej wiadomości.

Pojęcie błędu jest relatywizowane w odniesieniu do różnych poziomów znajomości języka obcego. Ten sam błąd może być traktowany jako należący do danego lub niższego poziomu zaawansowania, co ma wpływ na ocenę wypowiedzi, lub do poziomu wyższego i wówczas jest wskazywany, lecz nie ma wpływu na ocenę (tak postępuje się przy ocenianiu egzaminów certyfikatowych). Błąd glottodydaktyczny określany jest więc jedynie w odniesieniu do konkretnego poziomu kompetencji językowej, natomiast pojęcie błędu językowego jest niezależne od poziomu kompetencji – błąd zawsze pozostaje błędem i powinien zostać skorygowany. To podstawowe pojęcie rozumiemy jako „nieświadome, niezamierzone odejście od prawideł systemu językowego lub normy językowej regulującej sposoby posługiwania się danym systemem. Błąd językowy

popelniany przez cudzoziemców to takie odchylenie od normy, które razi polskich *native speakers*, choć niekoniecznie musi prowadzić do całkowitego lub częściowego niezrozumienia wypowiedzi” (Pasięka 2006: 83).

Klasyfikacja błędów

Klasyfikacją błędów zajmowali się już różni badacze, zarówno w odniesieniu do błędów popełnianych przez rodzimych użytkowników (np. Saloni 1967; Porayski-Pomsta 1994; *Język polski. Encyklopedia w tabelach* 2000; *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN* 2005), jak i przez cudzoziemców (np. Corder 1983; Myszajoki Arto (red.) 1992; Komorowska 2002; ESOKJ 2003; Dąbrowska, Pasięka 2008).

Aby zgromadzony korpus mógł posłużyć do napisania *Przewodnika*, konieczne było stworzenie użytecznej dla nas klasyfikacji błędów, która pozwoliła uporządkować i zidentyfikować poszczególne typy błędów. Nie posłużyliśmy się przy tym odgórnie przyjętym schematem klasyfikacji, lecz wyszliśmy od zbieranego materiału, który narzucił ostateczny sposób podziału oparty przede wszystkim na kryterium morfologicznym (części mowy) i morfosyntaktycznym (konstrukcje składniowe). Dodatkowo w odniesieniu do błędów frazeologicznych, w tym syntagm skonwencjonalizowanych, oraz błędów leksykalnych, zastosowaliśmy kryterium semantyczne, a do błędów stylistycznych pragmalingwistyczne. Oznacza to, że odwoływaaliśmy się do własnej kompetencji językowej wspomaganą wydawnictwami poprawnościowymi (np. *Kultura języka polskiego* Danuty Buttler, Haliny Kurkowskiej i Haliny Satkiewicz, 1986, 1987; WSPP pod red. Andrzeja Markowskiego 2005), oraz słownikami ogólnymi (np. *Inny słownik* pod red. Mirosława Bańki 2000, elektroniczny WSJP, *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. Stanisława Dubisza 2003). Ostateczna wersja przyjętej przez nas klasyfikacji opublikowana została w artykule *Nowa typologia błędów popełnianych przez cudzoziemców w języku polskim* (2008).

Klasyfikacja ta umożliwiła wyodrębnienie najczęściej powtarzających się problemów językowych w wypowiedziach cudzoziemców (np. aspekt czasownika, rodzaje gramatyczne), a także rzadszych, aczkolwiek równie istotnych (odmiana wyrazu *brat*, wielkość haseł czasownikowych). Tak więc typologia spełniła bardzo ważną rolę i stała się podstawą całego przedsięwzięcia, chociaż nie uwidacznia się to bezpośrednio w kształcie *Przewodnika*, który ma układ alfabetyczny. Hasła mogą mieć formę pojedynczych wyrazów, np. *alfabet, co, pan, piec*, kilku słów, np. *a–i, imię i nazwisko, może być*, terminów gramatycznych, np. *alternacje głosek, biernik rzeczownika i przymiotnika, negacja (przeczenie)* oraz cząstek morfologicznych, np. *-anin, do-, -kolwiek, -ś*. Objętość haseł jest różna: są hasła krótkie, np. *leżeć*, średniej długości, np. *imię i nazwisko, interesować – zainteresować – interesować się – zainteresować się* oraz bardzo obszerne, np. *aspekt czasownika, dopełniacz rzeczownika i przymiotnika, imiesłowy, liczebniki*. To różnicowanie jest zależne od stopnia skomplikowania i wagi danego zagadnienia.

Hasło słownikowe

Hasłami są podstawowe formy poprawne danego leksemu czy grupy leksemów. Pod względem zawartości hasła można podzielić na:

- morfonologiczne (np. *alternacje głosek; e ruchome*),

- morfologiczne (np. odmiana liczebników, tabele z końcówkami deklinacji rzeczownikowej czy przymiotnikowej),
- składniowe (np. spójniki *ani... (nie), ani... (nie)*; konstrukcja z *żeby...*),
- leksykalne (np. *wiedzieć – znać – potrafić – umieć; państwo – kraj*),
- słowotwórcze (np. *formy żeńskie, nazwy mieszkańców krajów i miast, przedrostki (prefiksy) czasownikowe*),
- problemowe (np. *czasownik, mianownik liczby mnogiej – rzeczownik, mianownik liczby mnogiej – przymiotnik*).

Frazeologizmy i *styl* to również bardzo obszerne, wewnątrznie ustrukturyzowane hasła o wielkiej liczbie przykładów.

Część haseł podaje konieczne informacje pragmatyczne, czyli bezpośrednie uwagi dotyczące użycia pewnych form językowych (np. trybu rozkazującego, wyrazu *pan*, konstrukcji *chce mi się*, form deprecjatywnych czy adresatywnych). O tym, że jest to trudne i ważne, piszą sami cudzoziemcy, którzy dobrze opanowali język polski. Jako przykład może posłużyć wypowiedź Sybilli Schmidt stwierdzającej, że obcokrajowiec może niejednokrotnie uchodzić za „niegrzecznego”, ponieważ jego zachowanie językowe nie jest stosowne do sytuacji (Schmidt 2004).

Język opisu i budowa hasła

Pod względem teoretycznym opis zjawisk językowych, który stosujemy w hasłach, nie jest jednorodny. Posługujemy się przede wszystkim terminologią tradycyjną, celowo nie wprowadzając nowszej jako trudniejszej i wymagającej choćby podstawowego przygotowania lingwistycznego. Stosujemy więc utrwalone nazwy części mowy, a także członów wypowiedzenia (np. podmiot, orzeczenie, przydawka, dopełnienie, okolicznik; związek zgody i rzędu), a do koniugacji włączamy imiesłowy i rzeczowniki odczasownikowe. Taki język opisu w opracowaniach przeznaczonych dla cudzoziemców wykorzystywany był już we wcześniejszych publikacjach, np. w gramatyce Bartnickiej i Satkiewicz. Tradycyjna terminologia gramatyczna pojawia się też częściowo w *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik* (1999), a szkolne podejście do zagadnień gramatycznych charakteryzuje gramatykę Liliany Madelskiej (2008), w której stawiane są na przykład pytania do poszczególnych przypadków. Stosowanie zarówno terminologii tradycyjnej (np. zaimki), jak i nowszej (np. operatory) jest cechą języka opisu w *Gramatyce funkcjonalnej języka polskiego* (2023) Piotra Lewińskiego.

Zdecydowanie rzadziej w objaśnieniach haseł *Przewodnika* pojawiają się terminy związane z nowszymi koncepcjami gramatycznymi, na przykład pięć rodzajów gramatycznych – są one dydaktycznie bardzo użyteczne, ponieważ cudzoziemcy mają zwykle duży problem z dwoma rodzajami w liczbie mnogiej. Posługujemy się też określeniem *modulant* jako pojemniejszym od tradycyjnej *partykuły*.

Ze względu na odbiorcę staraliśmy się pisać wyjaśnienia w jak najprostszy sposób, co było rzeczą trudną, szczególnie w wypadku rozbudowanych haseł gramatycznych. Ułatwieniem dla odbiorców cudzoziemskich ma być na przykład wprowadzanie internacjonalizmów w miejsce ich polskich odpowiedników, np. zamiast *składnik – element*. Oczywiście nie zawsze było to możliwe. Opieramy się na różnych opracowaniach dotyczących gramatyki języka polskiego, niezależnie od reprezentowanego przez autorów podejścia językoznawczego. Korzystamy więc zarówno z gramatyki szkolnej, jak

i akademickiej (tzw. żółtej). Takie podejście upraszcza pewne skomplikowane zagadnienia współczesnego stanu wiedzy językoznawczej (czego mamy świadomość), jednak jest skuteczniejsze dydaktycznie. O ile to możliwe, staramy się upraszczać objaśnienia, np. ograniczamy do niezbędnych informacji przy przedrostkach czasownikowych, unikamy podawania form bardzo rzadkich, a także w niektórych hasłach z aspektem podajemy 'zwyczajową' formę aspektową, np. *pić* – *wypić*.

W pewnych hasłach pojawia się znak zwracający uwagę na ważne informacje dodatkowe, wyjątkowość jakiejś formy lub konstrukcji. Występuje też znak → odsyłający do hasła, które zawiera omówione już w innym miejscu dokładne informacje na dany temat. Dobrym przykładem jest hasło *-ś*, do którego odsyłają hasła *coś*, *jakiś*, *ktoś*. Hasło *-ś* zbiorczo omawia wszystkie użycia zaimków nieokreślonych, w tabelach przedstawia ich odmianę, przykłady prawidłowego użycia, przykłady błędów oraz ich poprawę.

Nie wszystkie hasła zbudowane są według jednego wzorca, aczkolwiek można wyróżnić kilka grup podobnie skonstruowanych, jak np. hasła dotyczące pojedynczych czasowników, przypadków rzeczownika i przymiotnika, hasła leksykalne i niektóre słowotwórcze. I tak:

- W hasłach dotyczących pojedynczych czasowników lub par aspektowych podawane są informacje o aspekcie, tranzytywności, podstawowe formy koniugacyjne 1. i 2. os. czasu teraźniejszego, 3. os. r. m. w czasie przeszłym, tryb rozkazujący w 2. os. l. poj., forma rzeczownikowa, zdania ilustrujące użycie danej formy, ewentualne informacje o prefiksach modyfikujących znaczenie i zasadach tworzenia wtórnych par aspektowych, a także przykłady błędów i ich poprawa. Podawanie oddzielnych haseł czasownikowych wpisuje się w tradycję opracowań gramatycznych przeznaczonych dla cudzoziemców, czego przykładem są choćby dwie gramatyki: Barbary Bartnickiej i Haliny Satkiewicz (1990) oraz Alicji Nagórko (1998). Dwie pierwsze autorki oddzielnie podają odmianę kilkunaśtu czasowników poza regularnymi wzorcami koniugacyjnymi. W *Przewodniku* przedstawiamy część tych samych czasowników oraz dodajemy inne, co okazało się konieczne ze względu na błędy występujące w korpusie DAMA.
- Każdy z siedmiu przypadków został omówiony w oddzielnym hasle, w którym pojawia się pytanie o przypadek, określenie funkcji składniowych, oddzielne tabele z końcówkami i przykładami użycia rzeczownika i przymiotnika w l. poj. i l. mn. Dodane są ewentualne uwagi dotyczące synkretyzmu przypadkowego i form wyjątkowych. Na końcu hasła znajdują się przykłady błędów wraz z korektą.
- Wyraźną grupę stanowią czasownikowe hasła przedrostkowe. Zawierają informacje o znaczeniu przedrostka i wprowadzanych przez niego modyfikacjach semantycznych wraz ze zdaniami ilustrującymi użycie. Na końcu hasła podano przykłady błędów i ich poprawę.
- Hasła leksykalne podają przede wszystkim znaczenie poszczególnych słów wchodzących w ich skład, wskazują różnice znaczeniowe oraz różnice w łączliwości gramatycznej i leksykalnej. Są również ilustrowane przykładami błędów oraz ich korektą.

W *Przewodniku* znajdują się także bardzo obszerne hasła omawiające całościowo ważne zagadnienia gramatyczne. Należą do nich m.in. *aspekt czasownika*, *czasownik*,

liczebniki, składnia, styl, szyk (kolejność) wyrazów w zdaniu. Ich budowa jest zróżnicowana, ustrukturyzowana w zależności od tematyki, co jest dobrze widoczne w hasle *liczebniki*. Jest w nim podział na typy liczebników – przy każdym przedstawiono odmianę i reguły składniowe w tabeli zawierającej również zdania ilustrujące poprawne użycie. Pod tabelami zebrane zostały odpowiednio błędy cudzoziemskie wraz z ich poprawą. Ponieważ liczebnik jest bardzo trudnym miejscem polszczyzny, hasło to zostało rozbudowane i zawiera dużą liczbę przykładów poprawnego użycia. Podawane zdania zawierające modelowe formy liczebnikowe niekoniecznie są używane przez (wielu) Polaków na co dzień, jednak uznaliśmy, że obcokrajowiec powinien zobaczyć i same formy, i to, jak są używane w zdaniach. Tak więc podajemy odmianę i użycie liczebników zbiorowych nie tylko z wyrazem *dzieci*, co jest ciągle jeszcze użyciem częstym, ale i formy typu *dwoje skrzypiec czy pięcioro drzwi*. Uznajemy, że cudzoziemiec może stanąć i przed takim wyzwaniem, na przykład tłumacząc tekst z dziedziny muzyki lub architektury, czy wypowiadając się na takie tematy. Warto tu może wspomnieć o tym, że składnię liczebników postrzegano jako trudne miejsce polszczyzny już w najdawniejszych podręcznikach i gramatykach, np. w gramatyce Jana Christiana Krumbholza z 1770 roku znajdziemy informacje, że po pewnych liczebnikach konieczne jest użycie czasownika w liczbie pojedynczej, a w czasie przeszłym w rodzaju nijakim. Te same informacje znaleźć można w naszym *Przewodniku*.

Innym typem rozbudowanych haseł, w których przedstawiono dużą liczbę przykładów błędnego użycia, są *frazeologizmy* i *styl*. Przytoczenie tak dużej liczby przykładów było konieczne ze względu na ich jednostkowy charakter.

Jeszcze innym typem są te hasła, których centrum stanowi tabela, np. *przyimki przestrzenne (lokatywne)* oraz określenia czasu (*kiedy?*). Pokazują one wyraźnie, w jakich przypadkach mogą być używane konkretne określenia czasu albo jakie konstrukcje przyimkowe odpowiadają na pytania: *dokąd?, gdzie?, któredy?, skąd?*

Przewodnik po trudnych miejscach polszczyzny można uznać za słownik autorski, co uzasadnia niekiedy arbitralne podejście do omawianego zagadnienia w pewnych hasłach.

W wybranych hasłach zwracamy uwagę na szerzenie się pewnych form we współczesnej polszczyźnie, np. czasownika dokonanego *zadziać się*. Zaznaczamy również, o ile to jest potrzebne, jaką wartość stylistyczną ma dany wyraz, wyrażenie czy forma gramatyczna.

Mamy też świadomość, że poprawione przez nas zdania zawierające błędy cudzoziemskie stanowią tylko pewną propozycję korekty. Staraliśmy się jednak stosować zasadę jak najmniejszego odstępstwa od oryginału, by uszanować autorski kształt danej wypowiedzi.

Mamy nadzieję, że wyrosły z korpusu błędów *Przewodnik* może być bardzo użyteczny, ponieważ w jednym miejscu pokazuje zarówno błędy, jak i poprawne formy i użycia. Pozwoli uświadomić uczącym się ich własne błędy i pokaże propozycje, jak od tych błędów odejść. To ważne, ponieważ wypowiedź poprawna językowo jest „łatwiejsza do zrozumienia, nie budzi nieporozumień, sprzyja więc przepływowi informacji i ułatwia komunikację, a co więcej, buduje pozytywny obraz mówiącego jako osoby dokładnej, wykształconej i rzetelnej” (Komorowska 2002: 132).

Spis stosowanych skrótów i symboli

1. os. – pierwsza osoba
 2. os. – druga osoba
 3. os. – trzecia osoba
 B. – biernik
 C. – celownik
 D. – dopełniacz
dk – forma dokonana czasownika
 IRZ – imiesłowny równoważnik zdania
 l. mn. – liczba mnoga
 l. poj. – liczba pojedyncza
 M. – mianownik
 Msc. – miejscownik
 N. – narzędnik
ndk – forma niedokonana czasownika
nietranz. – czasownik nietranzytywny (nieprzechodni)
 r. m. – rodzaj męski
 r. mos. – rodzaj męskoosobowy
 r. n. – rodzaj nijaki
 r. nmos. – rodzaj niemęskoosobowy
 r. ż. – rodzaj żeński
rzecz. – rzeczownik
tranz. – czasownik tranzytywny (przechodni)
 W. – wołacz

Wykorzystywane symbole

∅ zero morfologiczne, np. e rucho- me	(i)e → ∅ chłopiec – chłopca
= znaczy to samo	Wolimy kawę od herbaty = Wolimy kawę niż herbatę
‘ ’ znaczenie wyrazu/wyrażenia	<i>Wreszcie wziął się do pracy</i> ‘zaczął pracować’
→ odsyła do innego hasła; wskazuje zamianę głosek (alternacje)	→ a, ale, i; mąż → mężowie (ą → ę)
← pochodzi od	napisać (← pisać)
*..... błędne konstrukcje pochodzące z prac cudzoziemców	* <i>Proszę mnie pani zrozumieć.</i>

~ tylda oznacza powtórzenie wyrazu hasłowego	bawić się (<i>ndk</i>) <i>nietraz.</i> : jak? ~dobrze – odczytuje się: bawić się dobrze
S–V–O	podmiot–orzeczenie–dopełnienie
O–V–S	dopełnienie–orzeczenie–podmiot
----- brak formy	
+ przyłączanie poszczególnych elementów	przydawka zaimkowa + rzeczownik + przydawka gatunkująca
	zwrócenie uwagi na zjawiska wyjątkowe, nietypowe

Spis treści

A

a – ale – i	25
a – i	25
a – ale – jednak	26
adoptować – adaptować	26
alfabet	27
alternacje głosek (wymiany głoskowe)	28
alternacje samogłoskowe	28
alternacje spółgłoskowe	29
anakolut	32
ani... (nie), ani... (nie)	32
-anin	32
aspekt czasownika	33
typy par aspektowych ze względu na formę	34
typy zależności między aspektem a znaczeniem	34
czasowniki jedno- i dwuaspektowe	35
tworzenie wtórnych (sekundarnych) par aspektowych	35
kolejne ogniwo aspektowe	35
tendencje dotyczące użycia czasowników o różnych aspektach	37
-awać	38
aż – dopóki nie	39

B

bawić się – grać – zagrać	40
bezosobowe formy czasownika	41
biernik rzeczownika i przymiotnika	41
biernik – przyimki po czasownikach ruchu	43
bo – dlatego że – gdyż – ponieważ	43
brać – wziąć	44
brać/wziąć ślub	45
brakować – zabraknąć	46
brat	46
być	46
być może – może być	47

C

celownik liczby pojedynczej i mnogiej	48
celownik – przyimki łączące się z celownikiem	49

chcieć – zechcieć	51
chłopiec, chłopak	51
choć – chociaż – mimo że – pomimo że	52
chodź o + B.	52
ciąć – uciąć	53
co	54
cokolwiek	55
coś	55
czas	55
czasownik	55
czasowniki modalne	58
czasowniki nieregularne	58
czasowniki niewłaściwe/nieosobowe	58
czasowniki tranzytywne/przechodnie	59
czasowniki typu <i>trzeć</i>	59
czasowniki ruchu	61
czas teraźniejszy	66
czas przyszły	66
czas przeszły	67
czcić – uczyć	70
część	70
członek	70
człowiek	71
cztery – czterech – cztery/trzy – trzech – trzej	71
czy	74
czyj – czyja – czyje – czyi – czyje	75
czykolwiek	75
D	
data	76
dawać – dać	76
dąć – zadąć	77
dbać – zadbać	77
deklinacja	78
do-	79
dokąd?	80
dopełniacz rzeczownika i przymiotnika	80
dlatego – więc	94
dopiero – tylko	95
dowiadzać się – dowiedzieć się	95
drzwi	96
duść	96
dużo	96
dwa – dwaj/dwóch – dwie – dwoje	98

dwoje	101
dziać się	102
działalność – funkcjonowanie	102
dziecko – dzieci	102
dzień – dni	103
E	
e ruchome	105
F	
formy adresatywne	106
formy deprecjatywne	107
formy wielokrotne czasownika	107
formy męsko- i niemęskosobowe	108
formy nieosobowe (bezosobowe)	110
formy żeńskie (feminatywy)	114
frazeologizmy	115
G	
gdyby	120
gdzie?	120
głoska	120
gnieść – pognieść	120
gotować – dusić – piec – smażyć	121
I	
-i, -ii czy -ji?	122
im..., tym...	122
imiesłowy	123
imiesłów czynny	124
imiesłów bierny	124
imiesłów współczesny	126
imiesłowowy równoważnik zdania (IRZ)	127
imiesłów uprzedni	128
imię	129
imię – nazwisko – nazwa – tytuł	130
imię i nazwisko	131
interesować – zainteresować – interesować się – zainteresować się	132
istnieć	133
iść – pójść	135
-iwać/-ywać	135
J	
jak	137
jakby	138
jako	138

jaki – jaka – jakie	139
jakikolwiek	140
jakiś	140
jechać – pojechać	140
jeden – jedna – jedno – jedni – jedne	141
jeden/jedna/jedno z + D. l. mn.	142
jeść – zjeść	143
jeździć	144
jeżeli – jeśli	144

K

każdy – każda – każde	145
kąpać (się) – wykąpać (się)	146
kiedy?	146
kierowca – kierownik – kierownica	153
kilkoro	154
kłaść – położyć	154
kolega	155
-kolwiek	156
komunikować się – kontaktować się – porozumiewać się – rozmawiać	159
koniugacja	160
kraść – ukraść	163
ksiądz	164
książę	164
kształcić (się) – kształtować (się)	165
kto	166
ktos	167
ktokolwiek	167
którędy?	167
który – która – które	167
którykolwiek	170

L

lata	171
leżeć	171
liczba rzeczownika	171
liczebniki	175
liczebniki główne	175
liczebniki porządkowe	187
liczebniki zbiorowe	188
liczebniki ułamkowe	189
liczebniki nieokreślone	190
złożenia z liczebnikiem	191
litera	191
lubić – polubić	192

ludzie – ludność – ludzkość – mieszkańcy – obywatele – naród	192
M	
martwić (się) – zmartwić (się)	195
mianownik	196
mianownik liczby pojedynczej – rzeczownik i przymiotnik	196
mianownik liczby mnogiej – rzeczownik	196
mianownik liczby mnogiej – przymiotniki	202
miasto – miejsce	203
mieć	204
miejscownik	205
miejscownik liczby pojedynczej rzeczownika i przymiotnika	205
miejscownik liczby mnogiej rzeczownika i przymiotnika	208
modulant	209
mowa niezależna i zależna	209
może być	210
możliwość (mieć możliwość, jest możliwość)	210
można	211
móc	211
mówić – powiedzieć	212
musieć	213
N	
na-	214
nad(e)-	214
należy	215
narzędnik	215
narzędnik liczby pojedynczej	215
narzędnik liczby mnogiej rzeczownika i przymiotnika	216
nazwisko	217
nazwy krajów	217
nazwy miast	218
nazwy mieszkańców krajów i miast	219
negacja (przeczenie)	219
Niemcy	224
nieosobowe (bezosobowe) formy czasownika	225
O	
o-	226
o	227
oba (obydwa), obaj (obydwaj), obie (obydwie), oboje (obydwoje)	228
oboje – obydwójce	229
obcować	230
od(e)-	231
ojczysty – rodzimy – rodzinny – krajowy	232

oko	233
osobowość – osobistość	233

P

pan	235
pani	236
państwo	237
państwo – kraj	237
partykuła	238
piec	238
pić – napić się – wypić	238
pleść – upleść	239
<i>pluralia tantum</i> (rzeczowniki mające tylko liczbę mnogą)	239
po-	239
pod(e)-	241
podobać się – spodobać	241
powinno (się)	242
potrzebować	243
półtora, półtoorej	243
procent %	243
prze-	244
przedrostki (prefiksy) czasownikowe	245
przy-	246
przyimki łączące się z dwoma lub trzema przypadkami	246
przyimki przestrzenne (lokatywne)	248
przyjaciół	251
przysięgać – przysiąc/przysięgnąć	252

R

ręka	253
rodzaj gramatyczny	253
rodzeństwo	257
rodzice	257
rok (życia) – lata – wiek	257
wiek	259
roz(e)-	260
rozumieć – zrozumieć	261
rozwozić się – rozwieść się	261
ruchome końcówki osobowe	262
rzeczowniki odczasownikowe	262

S

sam – sama – samo – same – sami	266
siadać – siąść – usiąść	267
się	268

<i>singularia tantum</i> (rzeczowniki mające tylko liczbę pojedynczą)	270
skakać – skoczyć	271
skąd?	271
składnia	271
1. Naruszenia związku podmiotu i orzeczenia	271
2. Naruszenia reguł w orzeczeniu imiennym	275
3. Mieszanie strony biernej i formy bezosobowej	277
4. Brak orzeczenia lub jego części	278
5. Brak dopełnienia	279
6. Brak przyimka	280
7. Rekcja	280
8. Sylepsa	282
słuchać – słycać – słyszeć	283
spółgłoski	285
stać	285
stawać się – stać się	285
stawiać – postawić	287
stopniowanie przymiotnika	287
stopniowanie przysłówka	289
strona bierna	291
styl	294
swój – swoja – swoje – swoi	299
spójniki	300
szyk (kolejność) wyrazów w zdaniu	300
Ś	
-ś	311
śmiać się – uśmiechać się – uśmiechnąć się	314
T	
telewizja – telewizor	316
tłuc – stłuc/potłuc	316
tryb przypuszczający (warunkowy)	317
tryb rozkazujący	319
trzeba – potrzeba – potrzebować	321
trzy – trzech – trzej	323
tydzień	323
U	
u-	324
ucho	325
uczyć – nauczyć – uczyć się – nauczyć się	325
-um	325
uważać	326

W

warto	328
w(e) + Msc.	328
w(e)-	329
widać	329
wieczór	330
wiedzieć – znać – potrafić – umieć	330
wiedzieć	330
znać	331
potrafić	332
umieć	332
wieść	332
większość	333
woleć	334
wolno	334
wołacz	335
wołacz liczby pojedynczej	335
wołacz liczby mnogiej	336
wieźć	336
wszyscy	337
wy-	337
wygodny – wygodnie	338
wyjąć za mąż	338
wykształcenie	338
wypadek – przypadek	339
wysłać – wysłać	340

Y

-ywać	341
-------------	-----

Z

z(e)- lub s-, ś-	342
za-	343
zaczepywać – zaczerpnąć	344
zaimki	345
zaimki osobowe	345
zaimki dzierżawcze (posesywne)	346
zaimki wskazujące (demonstratywne)	346
zaimki pytajne	347
zaimki nieokreślone	347
zaimki zwrotne <i>się, siebie</i>	348
zaimki względne	348
zanim	348
zarówno..., jak i...	349
zastępować – zastąpić	349

zbyt	350
zdążyć – zdążyć	350
znajdować – znaleźć	351
znajomy – znajoma	351
zostawać – zostać	351
zwierzę	352
Ż	
żaden – żadna – żadne – żadni – żadne	354
że	354
żeby – aby – ażeby – by – iżby	354
żenić się	356
życie	357
żyć – mieszkać	357
Bibliografia	358

A

---

a – ale – i

a – i

Spójnik *a* łączy zdania i używa się go do wyrażenia kontrastu, np. *To jest mój brat, a to (jest) moja siostra; Ona śpiewa w operze, a on sprzedaje jej płyty.*

Spójnik *i* łączy części zdania lub całe zdania, np. *Anna i Antoni Dąbrowscy mieszkają na Biskupinie; Zamówiła kawę i ciastko; Miała długie i kręcone włosy; Jej syn pracuje i studiuje; Marcin ożenił się i zamieszkał we Wrocławiu.*

Przykłady błędów:

*Kocham ten kraj a jego ludzi.

Kocham ten kraj i jego mieszkańców.

*Zgadzam się, że bez prawa byłaby anarchia, ale dla mnie anarchia jest zaprzeczeniem wolności.

Zgadzam się, że bez działającego prawa panowałaby anarchia, a dla mnie anarchia jest zaprzeczeniem wolności.

*Życzę dobrego życia, ta i dużego zdrowia.

Życzę dobrego życia i dużo zdrowia.

*Każdy człowiek zasługuje na bezpieczeństwo ta wolność w swoich pomysłach i pracach.

Każdy człowiek zasługuje na bezpieczeństwo i swobodę w realizacji swoich pomysłów, a także w pracy.

*Uwielbiam słodczyce i zarówno książki.

Uwielbiam słodczyce i książki.

*Pracowałam dużo a byłam szczęśliwa z tym.

Pracowałam dużo i było mi z tym dobrze.

*Lepiej milczeć, a oczekiwać piękną przyszłość.

Lepiej milczeć i oczekiwać pięknej przyszłości.

*On ma polską żonę, a dlatego chce się uczyć polskiego języka.

On ma żonę Polkę i dlatego chce się uczyć języka polskiego.

*Na przykład człowiek, który się zachował jak wilk, miał przezwisko Wilk, czyli który pracował jako kowal, otrzymał przezwisko Kowal.

Na przykład człowiek, który się zachowywał jak wilk, miał przezwisko Wilk, a który pracował jako kowal, otrzymał przezwisko Kowal.

a – ale – jednak

Spójnik *a* wyraża kontrast (słabe przeciwieństwo), np. *Ona była blondynką, a jej siostra brunetką*, natomiast spójnik *ale* wyraża przeciwstawienie, np. *Pracował dużo, ale zarabiał mało*.

Spójnik *ale* nie powinien stać na początku zdania, wtedy zastępuje go *jednak*, które może pojawić się zarówno na początku, jak i wewnątrz zdania, np. *Wyszła do pracy bardzo wcześnie i szła szybko. Jednak się spóźniła*.

Przykłady błędów:

*Wprowadzcie mamy swoje jedzenie, na przykład sushi, a wszędzie widać wpływ kuchni chińskiej.

Wprowadzcie mamy swoje jedzenie, na przykład sushi, ale/jednak wszędzie widać wpływ kuchni chińskiej.

*Japońskie pałeczki mają ostre koniuszki, lecz chińskie mają tę samą grubość od początku do końca.

Japońskie pałeczki mają ostre koniuszki, a chińskie mają tę samą grubość na całej długości.

*Lubię filmy hiszpańskie i w Krakowie nie zawsze można oglądać te filmy.

Lubię filmy hiszpańskie, ale w Krakowie nie zawsze można oglądać takie filmy.

*Przezwickiem określam jedną osobę, gdyż nazwiskiem całą rodzinę.

Przezwickiem określam jedną osobę, a/podczas gdy/natomiast nazwiskiem całą rodzinę.

*Prócz Groznego mamy jeszcze dwa miasta. W pierwszym mieszka ok. 50 tys. osób, lecz w drugim 60 tysięcy.

Prócz Groznego mamy jeszcze dwa miasta. W pierwszym mieszka ok. 50 tys. osób, a w drugim 60 tysięcy.

*Wtedy wydawało mi się, że Polska to niebo, lecz Kazachstan to piekło.

Wtedy wydawało mi się, że Polska to niebo, a Kazachstan to piekło.

adoptować – adaptować

Są to czasowniki podobne fonetycznie i graficznie, mające różne znaczenia.

adoptować (*ndk*) *tranz.* 'przysposobić': kogo?, np. *Kiedy adoptowali dzieci, musieli poświęcić dużo czasu na formalności.*

zaadoptować (*dk*) *tranz.:* kogo?, np. *Moi sąsiedzi zaadoptowali dwoje dzieci.*

adaptować (*ndk*) *tranz.* ‘przystosować do nowych potrzeb’; co?, np. *Znana reżyserka adaptuje tę powieść na scenę.*

zaadaptować (*dk*) *tranz.:* co? *Strych został zaadaptowany na mieszkanie.*

adoptuję/adaptuję, adoptujesz/adaptujesz; adoptował/adaptował; adoptuj!/adaptuj!;
forma rzeczownikowa to *adopcja/adaptacja*, np. *Wczoraj zdecydowali się na adopcję niemowlęcia; Adaptacja strychu zajęła im dwa lata.*

Przykłady błędów:

*Uważam, że jest dobrze współpracować z innymi krajami, ale nie należy adoptować ich stylów życiowych.

Uważam, że dobrze jest współpracować z innymi krajami, ale nie należy adaptować/przejmować ich stylu życia.

alfabet

Polski alfabet składa się z następujących liter:

a ą b c ć d e ę f g h i j k l ł m n ń o ó p r s ś t u v w x y z ź ż

Litera a głoska

Litera i głoska to nie jest to samo: głoska jest wymawiana (to, co słyszymy), litera – zapisywana (to, co widzimy). Jedna głoska może być zapisana jedną literą lub kilkoma, np. wyraz *jajko* to pięć głosek i pięć liter, wyraz *dzień* to trzy głoski, ale pięć liter, ponieważ *dzi* to jedna głoska zapisana z użyciem trzech liter. Podobnie dwie litery *si* to jedna głoska miękka *ś**, np. *siedzieć, się, siedem*, a *sz* to także jedna głoska funkcjonalnie miękka, np. *szkoła, szyc*.

Nazwy liter polskiego alfabetu mają rodzaj nijaki (np. małe a, duże P). Nazwy te brzmią (w kolejności alfabetycznej): a, be, ce, de, e, ef, gie, (c)ha, i, jot, ka, el, eł, em, en, o, pe, er, es, te, u, wu, iks, igrek, zet, ziet, żet. W ten sposób dokonujemy przeliterowania konkretnego wyrazu, np. jot – a – be – eł – ka – o = jabłko.

Polskie głoski dzielimy na dwie grupy: samogłoski i spółgłoski.

Spółgłoski z kolei dzielimy na:

1. spółgłoski twarde: b d f g h k l ł m n p r s t u v w z
2. spółgłoski funkcjonalnie miękkie: c ż/rz dz sz cz dź l
3. spółgłoski miękkie: ć ń ś ź j oraz spółgłoski, po których następuje *i*, np. *zi, ci*

Rodzaj spółgłoski decyduje o końcówkach fleksyjnych.

Przykłady błędów:

*Też widzę żółty M restauracji „MacDonalds”.

Też widzę żółte M restauracji „MacDonalds”.

* W wyrazach pochodzenia obcego, np. *sinus, silas, maksimum* wymawia się s + i.

alternacje głosek (wymiany głoskowe)

Pojawiają się w różnych formach tego samego wyrazu. Występują często w deklinacji i koniugacji, a także w słowotwórstwie. Alternacjom ulegają spółgłoski, które znajdują się na końcu tematu, np. kot → kocie; mogę → możesz (także podstawy słowotwórczej, np. ręka → ręczny). Alternacje są zazwyczaj regularne, czyli tworzą pewne serie. Wyróżnia się alternacje samogłoskowe i alternacje spółgłoskowe.

alternacje samogłoskowe

Charakterystyczne są dla fleksji i słowotwórstwa. Większość jest regularna, co pokazuje Tabela 1.

Tabela 1. Alternacje samogłoskowe

Samogłoska w formie podstawowej wyrazu	Samogłoska po zmianie	Przykłady
a	e	obiad – obiedzie, miasto – mieście, sąsiad – sąsiedzi, jadł – jedli, miał – mieli
ą	ę	dąb – dęby, wąski – węższy, wziął – wzięli
e	∅	chłopiec – chłopca, pies – psa, wieś – wsi, dzień – dnia, ogień – ognia, domek – domku
ę	ą	ręka – rąk, święto – świąt
o	e	anioł – aniele, wesoły – weseli
∅	e	jajko – jajek, wojna – wojen, okno – okien, torba – torebka
ó	e	kościół – kościołe, wiózł – wieźli, niósł – nieśli
ó	a	mówić – mawiać, wrócić – wracać
o	ó	osoba – osób, droga – dróg, koło – kółko, robota – robótka, wesoły – wesół, moja – mój, robię – rób!
ó	o	przyjaciół – przyjaciółom, lód – lodu, samochód – samochodu
o	a	chodź – chadzać, zaprosić – zapraszać

Przykłady błędów:

*Moim ulubionym świętem jest Wielkanoc.
Moim ulubionym świętem jest Wielkanoc.

*Kupiłem cięte róże.
Kupiłem cięte róże.

*Zostałem przyjęty przez lekarza.

Zostałem przyjęty przez lekarza.

Mówił o swoich przyjacielach**.*

Mówił o swoich przyjaciół**ach**.

Pół kilo cukieru**.*

Pół kilo cukr**u**.

Ja się boję małych złych pudelów**.*

Ja się boję małych złych pudl**ów**.

Słoń był jeszcze malecem**, ale mimo to był ogrom**ny**.*

Słoń był jeszcze malc**em**, ale mimo to był ogrom**ny**.

Była to jedna z pierwszych** elektrowie**ń**.*

Była to jedna z pierwsz**ych** elektrowni**ów**.

Paczka zapalek**.*

Paczka zapal**ek**.

Większość wojn** Rosji była na terenie Białorusi.*

Większość woj**n** prowadzonych przez Rosję toczyła się na terenie Białorusi.

Tego nie ma na świacie**.*

Tego nie ma na świ**ecie**.

Oni nie byli w to wtajemniczoni**.*

Oni nie byli w to wtajemniczo**ni**.

One musiały pracować** w domach.*

One musiały pracowa**ć** w domach.

Wysiadli z wagonu**.*

Wysiadli z wago**nu**.

Ludzie o jednakowych** imieniach.*

Ludzie o jednakow**ych** imionach.

Wyjść do ogro**da botanicznego.*

Wyjść do ogr**o**du botanicznego.

Ona często występuje** na scenie.*

Ona często występu**je** na scenie.

Wiedząc o tym, zaczął**em szuka**ć**.*

Wiedząc o tym, zaczą**ł**em szuka**ć**.

alternacje spółgłoskowe

Występują we fleksji (są w niej obligatoryjne) i w słowotwórstwie. Polegają na wymianie głosek twardych na miękkie lub funkcjonalnie miękkie albo funkcjonalnie miękkich na głoski twarde, np. *herbata* – *herbacie*; *noga* – *nodze*; *koń* – *konno*.

Alternacje spółgłosek charakterystyczne są dla rzeczowników l. poj. w miejscowniku (np. *kanapa* – *na kanapie*; *chleb* – *o chlebie*; *student* – *o studencie*), a także w celowniku

l. poj. rzeczownika r. ż. (np. *kobieta* – *kobiecie*; *książka* – *książce*), w przymiotnikach i liczebnikach porządkowych w mianowniku l. mn. r. mos. (np. *drogi* – *drodzy*; *mądry* – *mądrzy*; *pierwszy* – *pierwsi*; *drugi* – *drudzy*).

Tabela 2. Alternacje spółgłoskowe (twarda → miękka/zmiękczone)

Spółgłoska twarda	Spółgłoska miękka	Przykłady
b	bi	baba – babie, chleb – chlebie
ch	ś; si	mnich – mnisi, głuchy – głuśi; Stach – Staś
d	dź; dzi	czekolada – czekoladzie, sąd – sędzia, sąd – sądzie, młody – młodzi
f	fi	szafa – szafie, żyrafa – żyrafie
g	gi	noga – nogi, pociąg – pociągiem
k	ki	ptak – ptaki, rok – rokiem, statek – statkiem
m	mi	mama – mamie, reklama – reklamie
n	ń; ni	konny – koń; salon – salonie, okno – oknie, smutny – smutni
p	pi	zupa – zupie, kopać – kąpię, kąpać – kąpiel
s	ś; si	masło – maśle; Wisła – Wiśle, niosę – niesiesz
t	ć; ci	natka – nać; student – studencie, kabaret – kabarecie
w	wi	zabawa – zabawie, kawa – kawie
z	ź; zi	koza – koźle; obraz – obrazie, wiozę – wiesziesz

Przykłady błędów:

*Dzisiaj mamy w mieście fabrykę nastawioną na kocioły i materiały fotograficzne.

Dzisiaj mamy w mieście fabrykę produkującą kotły i materiały fotograficzne/nastawioną na produkcję kotłów i materiałów fotograficznych.

*Dla mnie jest to najładniejsze miejsce w miastu.

Dla mnie jest to najładniejsze miejsce w mieście.

*W jednym miejscu można zobaczyć wiele ciekawych rzeczy.

W jednym miejscu/mieście można zobaczyć wiele ciekawych rzeczy.

*Człowiek czuje się u siebie w domu jak ryba w wodzie.

Człowiek czuje się u siebie w domu jak ryba w wodzie.

*Po każdym wyjeździe znałam więcej słów.

Po każdym wyjeździe znałam więcej słów.

mgr Małgorzata Pasieka pracowała wiele lat w Instytucie Filologii Polskiej UW i Szkole Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców. Była zaangażowana w prace nad tworzeniem systemu certyfikacji języka polskiego. Autorka i współautorka kilkudziesięciu artykułów naukowych o tematyce glottodydaktycznej ze szczególnym uwzględnieniem tematyki błędologicznej, podręczników do nauczania języka polskiego dla cudzoziemców: *Język polski dla cudzoziemców. Ćwiczenia dla początkujących, Tandem językowy. Teoria i praktyka na przykładzie polsko-niemieckim, Z Wrocławiem w tle, Polnisch? Aber gern!, ABC Polnisch* oraz poradnika *Co warto wiedzieć. Poradnik dla nauczycieli języka polskiego jako obcego na Wschodzie*.

Jest to pierwszy tego typu leksykon w polskiej literaturze glottodydaktycznej. Punktem wyjścia był obszerny korpus błędów DAMA zebrany przez Autorki, z którego pochodzą zdania ilustrujące hasła. *Przewodnik* z założenia wykracza poza zwyczajowe ramy poradników językowych przeznaczonych dla *native speakerów*. Został napisany z myślą o cudzoziemcach znających język polski na poziomie co najmniej zaawansowanym, lektorach języka polskiego jako obcego, studentach i słuchaczach specjalności glottodydaktycznej czy autorach pomocy dydaktycznych.

Książka zawiera hasła o zróżnicowanej budowie: od bardzo obszernych haseł problemowych, np. liczebniki, składnia, styl czy szyk, do szczegółowych, np. określenia czasu, formy adresatywne, przyimki, spójniki. W *Przewodniku* można znaleźć nie tylko hasła gramatyczne i leksykalne, lecz również dotyczące pragmatyki. Objasnienia w nich zawarte napisane zostały w możliwie prosty sposób, dzięki czemu z *Przewodnika* mogą korzystać cudzoziemcy nieposługujący się polszczyzną w sposób doskonały.

Przewodnik jest leksykonem błędów językowych popełnianych przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego. Choć lista publikacji dotyczących błędów cudzoziemskich jest długa, nie jest to powielenie dotychczasowych badań. Impulsem do napisania *Przewodnika* był stworzony przez Autorki korpus DAMA, liczący 17 tysięcy niepoprawnych wypowiedzi cudzoziemskich. Poszczególne hasła ilustrowane są autentycznymi zdaniami zawierającymi błędy, pod którymi zawsze umieszczono proponowaną korektę. Dzięki temu powstał cenny materiał glottodydaktyczny przydatny studentom i lektorom oraz cudzoziemcom.

prof. dr hab. Danuta Rytel-Schwarz

www.universitas.com.pl

